

O E X P O Z I Ţ I E M A R C E L P R O U S T

Constandina BREZU

Centenarul naşterii lui Marcel Proust — 10 iulie 1971 — a fost întîmpinat, printre altele manifestări, cu o expoziţie organizată în sediul colecţiei de artă pariziene — Muzeul Jacquemart André *.

Versiunea din anul acesta a expoziţiei Proust a fost diferită de una precedentă — *Proust à la Nationale* **, cum le place francezilor să spună. O expunere de circa 600 de piese susţinea atunci două mari secvenţe tematice: *Temps perdu* — *Temps retrouvé*. Expoziţia ultimă a fost structurată pe ideea *Marcel Proust şi timpul său*. După cum se vede, noţiunea timp nu poate fi în niciun caz ocolită, cînd e vorba de Proust.

Tema s-a dovedit, altminteri, a fi mai mult decît generoasă, ea putînd cuprinde principalele aspecte biografice: reconstituirea cîtorva dintre *primele saloane* — frecventate de Proust — ceea ce ar fi, cu alte cuvinte, tot *Temps perdu*; o selectivă incursiune în anii *copilăriei şi adolescenţei*: *Proust şi timpul său*, adică scriitorul şi raporturile sale cu lumea — cu lumea mondenă, cu lumea literară, cu prietenii, cu Parisul însuşi... Un alt capitol, prezentîndu-se în succesiunea expunerii cu o unitate de monolit — cum a şi fost în existenţa lui Proust, a fost *Ruskin şi arta*.

În fine, expoziţia se incheia — apoteotic — cu opera, adică o sală a manuscriselor Proust. Întreaga expoziţie a întrunit cinci săli şi arhiva Proust — în diversitatea ei — e departe de a fi fost epuizată.

Inaugurînd expunerea cu trei dintre primele saloane frecventate de viitorul scriitor, în jurul anilor 1900, a însemnat pentru public o primă întîlnire cu Proust, în cea mai cunoscută dintre ipostazele vieţii sale — *el* şi lumea mondenă, omul timpului pierdut. Dar, chiar aşa stînd lucrurile, mai împărtăşeşte

*) Musée Jacquemart André, 158, Boulevard Hausman. Conţine remarcabile colecţii: tablouri, sculpturi, tapiserie, mobile, ceramică, sticlărie, bronzuri de Italia din secolul al XV-lea, din epoca Renaşterii şi din secolul al XVIII-lea (Ghid Michelin).

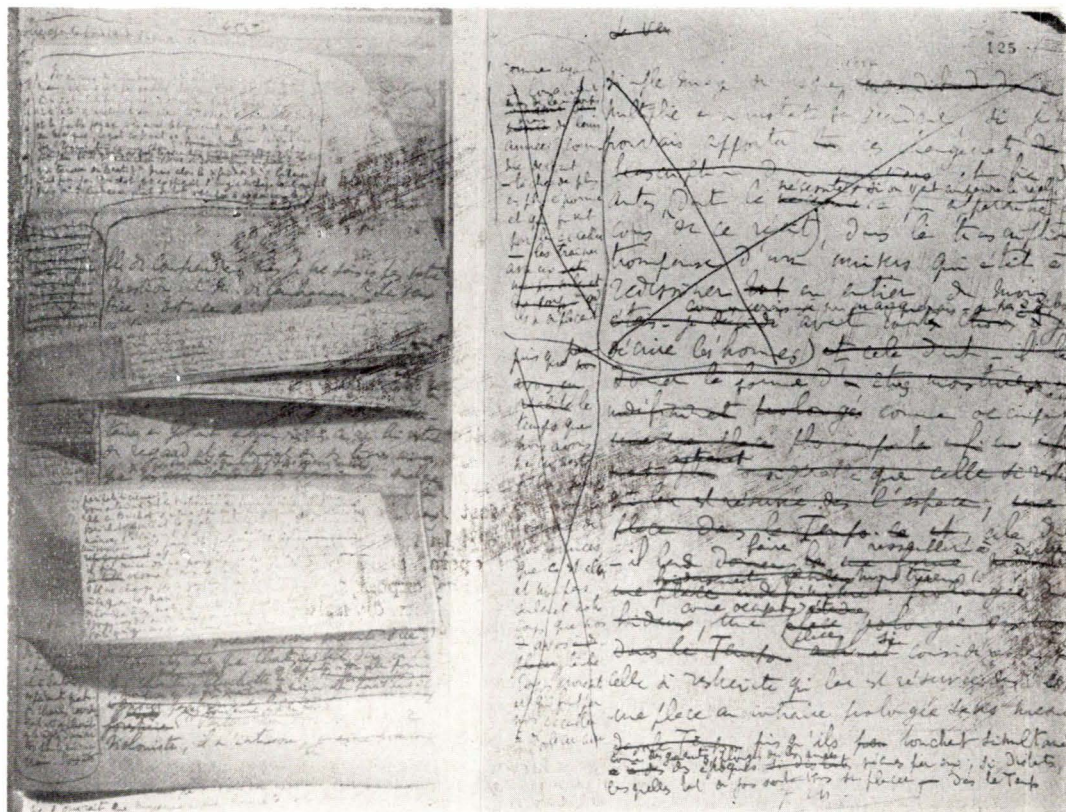
**) Biblioteca naţională din Paris organizează mai toate expoziţiile literare. În ultimii ani au făcut obiectul expunerilor: Baudelaire şi critica de artă, Literatura sec. al XVII-lea, Claudel, Gide...

cineva — azi — această severă etichetare, cind știm că e vorba de un mare scriitor, deși el însuși s-a blamat astfel? Desigur nu! Pentru că se știe cum această lumă, cu cercul ei închis, s-a convertit în scris; cum, deșcriind-o, ea s-a demodat, cum proiectind-o în neant, a devenit dintr-o dată celebră. El a făcut să devie astfel, el care se luptase atita ca să pătrundă în ea, clar pentru care avea să se răzbune. Cu această secvență din expoziție, s-a realizat, în fond, o plonjare în însuși universul operei.

Muzeistic vorbind, s-a oferit publicului un spectacol, o punere în scenă după cel mai autentic procedeu teatral. Manechine, reprezentind modelele reale ale personajelor sale — arhetipurile proustiene, în vestimentația pe care au purtat-o cindva, în mișcarea lor caracteristică și cu gesturile lor proprii, sint distribuite în mijlocul saloanelor... Iar, ca un leitmotiv, certificind autenticitatea reconstituirii, se folosește expunerea documentului iconografic, fie fotografie, tablou, compoziție, portret.

La intrare — în dreapta, de pildă — a fost plasat salonul de muzică al lui Robert de Flers. Salonul din stînga, din aceeași serie a saloanelor muzicale, e dominat de monumentalul tablou al salonului însuși, reprezentind-o pe contesa Mathieu de Noailles și pe Madeleine Lemaire — prefigurind scena descrisă de Proust; Madeleine Verdurain ascultind Sonata lui Vinteuil, așa cum, adevărata Madeleine îl asculta pe Reynoldo Hahn, cîntind la pian. Sala saloanelor se incheia cu salonul lui Jacques Damiot. Aici contesa de Greffulhe poartă aceeași rochie de velour negru, incrustată cu perle, așa cum se vede în fotografia pe care o are în față. Sporul de autenticitate a atmosferei se datorează și prezenței — indispensabile de altfel — a elementului decorativ de epocă, fie covor, tapiserie sau mobilier.

Manuscrite Proust

Un singur personaj părea că lipsește aici – tocmai acela pentru care lumea saloanelor e pentru moment reînviată. Dar, spiritul lui e totuși prezent, întregul spectacol pare a fi fost regizat de Proust însuși. De undeva, din ultimul colț al încăperii el privește spre cealaltă lume, spre vizitatori, invitându-i să facă acest pelerinaj al lumii prin care a trecut, spre a o regăsi mai departe, în opera lui. Așa mi s-a părut a fi fost rostul celebrului portret *Proust cu floarea la butonieră*, așezat pe șevalet, la intrarea în cealaltă sală.

Fiecare etapă a vieții scriitorului trăiește într-o expoziție prin prezența și emotivitatea documentului. Vizitatorul i se procură privilegiul dialogului direct cu aceste relicve despre a căror valoare, chiar Proust îi vorbea odată, într-o scrisoare, prietenului său român Anton Bibescu. Mitul Proust se demitizează – acum – pentru a i se înfățișa cititorilor săi, așa cum a fost, în condiția sa obișnuită de om – copilul, adolescentul, tânărul, scriitorul.

Actul de naștere a ilustrat celebrarea centenarului, dar a consemnat deopotrivă, prin data pe care o poartă pe el – 10 iulie 1871 – împrejurările tulburi ale aceluia an, Comuna din Paris. De aceea el nu s-a născut la Paris, ci la Auteuil, unde mama sa se retrăsese în casa fratelui ei Louis Weill, după „*teribila săptămână din mai*”. Numeroase alte documente au adus în contextul expoziției nu numai parfumul timpului, ci au readus, la o sută de ani de la nașterea scriitorului, adevărul clipelor trăite. Carnetul militar – 1888 – regimentul de rezervă, infanterie, fotografia Proust și colegii de la liceul Condorcet, diploma de „bachelier es lettres”, 1889, sînt doar trei din numeroasele posturi ale vieții de elev, militar, absolvent...

Capitolul – mereu cercetat de către exegeții proustieni – *Ruskin și arta* a fost grefat, în succesiunea expunerii, în ponderea pe care a avut-o cu adevărat în existența lui Proust. I s-a consacrat de altfel o sală. Pentru că nici Ruskin – ca personalitate – , nici catedralele gotice, nu sînt la Proust niște preocupări printre altele. S-au conjugat în cazul lui două mari pasiuni, care s-au revărsat prin efortul lor creator în opere durabile : restituirea culturii universale prin tălmăcirea *Bibliei de la Amiens* a personalității romanticului englez – a cărui figură de ascet semăna la bătrînețe uimitor cu Tolstoi – și elaborarea seriei de articole *Les églises*... Pe de altă parte, Ruskin nu e pentru Proust numai omul de rară forță morală, nu trăiește prin el numai un climat de epocă – particular – propriu Angliei secolului al XIX-lea.

Exegezele *Bibliei de la Amiens* resuscită la Proust interesul pentru gotic, făcînd din el un pătimaș pelerin al catedralelor franceze, Chartres, Amiens, Illiers... Și tot de aici vor țîșni infinitele sugestii pentru arhitectonica operei proprii.

În expoziție au stat însă etalate mărturiile muncii, ale studiilor analitice, întreprinse cu aplicație de specialist : *Biblia de la Amiens*, cu prefața și textul în engleză – susținut adnotate de Proust, schițe, desene detaliate întocmite de el. Cum i-ar fi reținut altfel atenția figurile pe care Ruskin le-a identificat pe portalurile catedralelor gotice, cum l-ar fi fascinat „*omulețul acela*” – mica figură de la Rouen, dintre cele zece mii de figuri sculptate acolo?

Pentru un public obișnuit să frecventeze expoziții literare, expoziția Proust a spart, cred, tiparele organizatorice, nu numai pentru că imensitatea unei arhive – ca aceea a lui Proust – permite abordarea oricărei teme, din oricare unghi. Nu. Și pentru că s-a evitat manierismul în expunere, fără să se fi încălecat criteriile de planuri. Am văzut că nu s-a început, de pildă, cu începutul, și, așa cum procedează un regizor subtil, cînd face un film despre viața cuiva, nu e obligat să pornească școlărește de la naștere, după cum nu e obligat să traseze cu rigla biografia aceluia cuiva.

Încheind expoziția cu o sală consacrată în exclusivitate operei, vizitatorul are – realmente – o senzație de șoc. După ce a parcurs itinerariile unei existențe, cu amprente „timpului pierdut”, nimeni nu mai poate rămîne victima unei atari iluzii, în fața miilor de pagini scrise. Cînd, mai cu seamă se știe că în ele s-a revărsat efortul suprem ale unui om suferînd. A lucrat noaptea în chinurile unei boli care nu l-a cruțat, a rezistat însă, prin voință, pînă în clipa în care a reușit să scrie cuvîntul „fin” pe ultima carte. S-a demonstrat, nu mai puțin, un mare adevăr, pe care nu știu dacă organizatorii l-au gîndit, miracolul creației aceluia care a revoluționat romanul secolului XX. S-a premeditat însă suspensul, ca în cinematografie, tot aminînd : întîlnirea cu scriitorul, pentru a păstra neștirbită impresia raportului *muncă și creație*. Au fost expuse toate speciile manuscriselor Proust – specii devenite celebre în limbajul exegezelor proustiene : carnetele, caietele seria I-a (caiete de școală din care numeroase fragmente au trecut în operă), seria a II-a a caietelor, numerotate de autor de la I – XX – caiete restaurate și nerestaurate. Cu prezentarea manuscriselor s-au realizat niște expuneri panoramice – la figurat și la propriu – fiind seamă de formatele lor și de dimensiunea filelor – a celor „caiete restaurate”. Manuscrisul care reprezintă de pildă *Jean Santeuil* are să zicem formatul Bibliei de la București, după cum *La Prisonnière*, ale cărei foi sînt colate ca la cap – se desfășoară într-o lungă bandă mai mare de doi metri și jumătate. Pentru asemenea dimensiuni neobișnuite s-au construit vitrine de proporții adecvate, cu etaje...

S-a pus accentul final pe un element care să realizeze o simetrie cu începutul expoziției – reconstituindu-se camera în care a murit Proust. Pentru că aici a lucrat pînă la ultima suflare.